

К. С. Пугачевська

Імпортна складова розвитку внутрішнього ринку України

Проаналізовано чинники зростання внутрішнього ринку України та масштаби впливу імпорту на його розвиток. Розраховано обсяги потенційного попиту на внутрішньому ринку. Оцінено співвідношення вітчизняних та імпортованих товарів на внутрішньому ринку України та виявлені загрози значних масштабів імпортоспоживання при низькоконкурентоспроможному національному виробництві.

Ключові слова: внутрішній ринок, ринкова кон'юнктура, імпортозалежність, регулювання імпорту, регіоналізація торгівлі.

Постановка проблеми. Протягом останніх років імпортна складова зовнішньої торгівлі товарами в Україні зростає динамічніше, ніж експортна, що потребує дослідження умов забезпечення ефективної реалізації стратегії зростання з урахуванням чинного рівня імпортозалежності національної економіки та тенденцій розширення місткості внутрішнього ринку.

Тенденція до нарощення частки імпортованої продукції на внутрішньому ринку України не відповідає національним економічним інтересам і стримує потенціал розвитку національного виробництва. Відтак, необхідним є формування нової моделі внутрішнього споживання, яка б поєднувала інтереси споживачів з інтересами розвитку вітчизняного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні аспекти проблеми розвитку внутрішнього ринку є об'єктом досліджень в працях ряду науковців, зокрема С. Давиденко [1], В. Лагутіна [2], В. Точиліна [6] та ін., які акцентують увагу на ключовій ролі внутрішнього ринку для довгострокової економічної та фінансової стабілізації України в контексті розвитку світової економіки. Дослідженню місткості внутрішнього ринку та її імпортованої складової присвячені роботи, А. Мазаракі [3], Т. Мельник [3], М. Якубовського [8] та ін., в яких оцінено масштаби імпортоспоживання на внутрішньому ринку України. Водночас потребує дослідження внесок імпорту у процес товарного насичення внутрішнього ринку України.

Метою статті є оцінка масштабів імпорту на внутрішньому ринку України.

Виклад основного матеріалу. Динаміка зовнішньої торгівлі останніх років демонструє збереження високої, близької до критичного рівня, імпоротної та експортної залежності (за методологією НППМБ імпортна та експортна залежність оцінюється за відношенням відповідно імпорту та експорту до ВВП, а його критичний рівень не повинен перевищувати 50% ВВП) [4, с. 16].

Дані 2004-2013 рр. свідчать про розбалансування та високий рівень волатильності експортно-імпортних товарних потоків та різку зміну за короткий термін співвідношення між вартісними та фізичними обсягами товарного експорту та імпорту. У 2012 р. зменшилася роль товарного експорту у формуванні ВВП на тлі зростання у 2011-2012 рр. та наближення до критичного рівня імпоротної залежності. Коефіцієнт покриття імпорту знизився у 2012 р. до 0,81 а у 2013 р. склав 0,82.

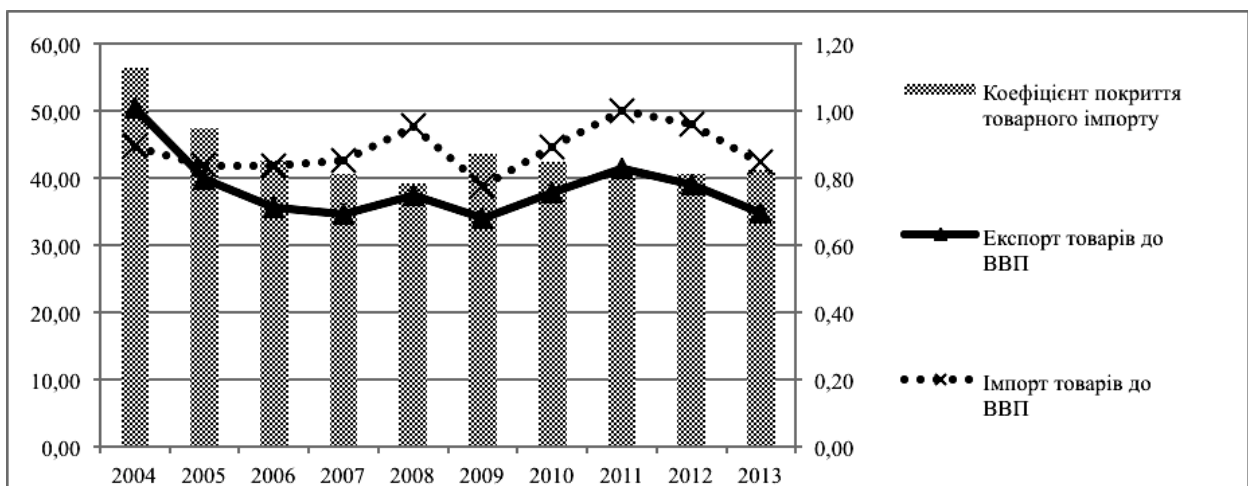

Рис. 1. Співвідношення товарного експорту та імпорту з ВВП та динаміка коефіцієнту покриття імпорту України у 2004-2013 рр.

Побудовано на основі даних Державної служби статистики України та Національних рахунків України за відповідні роки

Криза 2008-2009 рр. проілюструвала вкрай низьку стійкість внутрішнього ринку України до валютно-курсних коливань. На багатьох вітчизняних товарних ринках розширення платоспроможного попиту супроводжувалось зростанням обсягів імпорту, що в нинішніх умовах є несприятливим для розвитку внутрішнього виробництва. Так, за оцінками російських дослідників, у трансформаційних економіках 75% приросту внутрішнього попиту призводить до інфляції і зростання імпорту й лише 25% стимулюють внутрішнє виробництво [5, с. 20]. Відтак, значна частина населення з середнім доходом або доходом нище середнього орієнтується на придбання дешевих, проте низькоякісних імпортних споживчих товарів.

В економічній науці відсутня єдина загальноприйнята методика розрахунку величини внутрішнього ринку, що спонукало економістів замість неї в моделях використовувати показник “валовий внутрішній продукт”. Водночас він занадто наближено відображає величину внутрішнього ринку національної економіки, оскільки не враховує, що обсяг продажу товарної продукції може перевищувати обсяги її виробництва на величину кредитів та запозичень отриманих з-за кордону, а також відсутності у складі ВВП даних щодо неринкових операцій. Однак, саме ВВП використовується для прикладних розрахунків Глобального індексу конкурентоспроможності Всесвітнього економічного Форуму. Так, за методологією ВЕФ щодо величини внутрішнього ринку, Україна оцінена високо серед країн Центральної, Східної Європи та СНД. У 2013-2014 рр., вона за розміром внутрішнього ринку, посідала 38 місце серед 142 країн (табл. 1). Разом із тим, тенденція зміни місця в цьому рейтингу є невтішною для України. Так, в 2007-2008 рр. за розміром внутрішнього ринку вона посідала 27 місце з 131 країни.

Таблиця 1

Україна в світовому рейтингу за розміром внутрішнього ринку у 2013 р.

Країна	Місце у світовому рейтингу	Країна	Місце у світовому рейтингу
США	1	Туреччина	16
Китай	2	Польща	20
Індія	3	Україна	38
Японія	4	Чехія	41
Німеччина	5	Румунія	46
Велика Британія	6	Греція	47
Росія	7	Казахстан	54
Франція	8	Азербайджан	72
Бразилія	9	Грузія	103
Італія	10	Молдова	124

Побудовано на основі даних Звіту про глобальну конкурентоспроможність 2013-2014 рр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf

Разом із тим, В. Точилін розглядав методику ВЕФ як небездоганну, оскільки відповідно до неї, уся спожита резидентами національної економіки продукція була придбана через ринок, тобто є ринковою [6, с. 47]. Однак на практиці ця умова не витримується, адже резиденти споживають значну кількість неринкової продукції. Розрахунок величини внутрішнього ринку відповідно до цієї методики (табл. 2) засвідчив, що обсяг внутрішнього ринку за досліджуваний період зростає, наближаючись до 99,6% ВВП та становлячи 30,8 тис. грн. на душу населення у 2012 р.

Таблиця 2

Обсяг внутрішнього ринку України у 2000-2012 рр.

Роки	Показники		
	Обсяг внутрішнього ринку, млн. грн	Обсяг внутрішнього ринку, % до ВВП	Обсяг внутрішнього ринку на душу населення, грн.
2000	132700,5	78,0	2684,6
2005	389957,9	88,3	8247,7
2006	502230,5	92,3	10701,8
2007	692753,2	96,1	14851,3
2008	936619,4	98,8	20197,6
2009	836383,0	91,6	18125,6
2010	1004061,1	92,7	21845,0
2011	1265340,1	97,2	27640,5
2012	1496602,8	99,6	30763,6

Розраховано на основі даних Державної служби статистики України та Національних рахунків України за відповідні роки

Дані наведені в табл. 3, свідчать, що в 2001-2012 рр. в економіці України середні темпи зростання потенціального сукупного попиту становили 119,3%. Це призвело до зменшення (28,8% у 2001 р. до 5,2% у 2012 р.) у вартості ВВП частки, що виробляється поза ринком, і забезпечило підвищення рівня товарності національної економіки та прискорило перетворення її у ринкову економічну систему.

Таблиця 3

Потенційний обсяг сукупного попиту на внутрішньому ринку України, млн. грн.

Роки	Показники						
	Наявні доходи населення	Вартість спожитої продукції, одержаної з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	Капітальні інвестиції	Потенціальний обсяг сукупного попиту	ВВП у фактичних цінах	Частка ВВП, що формується поза ринком	у % до ВВП
1	2	3	4	5	6	7	8
2001	119048	14532	40818	145334	204190	58856	28,8
2002	141618	13314	46563	174867	225810	50943	22,6
2003	162578	14683	59899	207794	267344	59550	22,3
2004	212033	13822	89314	287525	345113	57588	16,7
2005	298275	16509	111174	392940	441452	48512	11,0
2006	363586	18191	148972	494368	544153	49785	9,1
2007	470953	20098	222679	673534	720731	47197	6,5
2008	634493	23882	272074	882686	948056	65370	6,9

1	2	3	4	5	6	7	8
2009	661915	28457	192878	826336	913345	87009	9,5
2010	847949	34070	189061	1002940	1082569	79629	7,4
2011	988983	35314	259932	1213601	1302079	88478	6,8
2012	1149244	30333	263728	1382639	1459096	76457	5,2

Розраховано на основі даних Державної служби статистики України та Національних рахунків України за відповідні роки

У 2000-2012 рр. на внутрішньому ринку України склались сприятливі умови для започаткування процесу зростання товарного виробництва, свідченням чого є зростання обсягу роздрібного товарообороту порівняно з обсягом внутрішнього ринку (рис. 2). Так, якщо у 2000 р. величина роздрібного товарообороту порівняно з обсягом внутрішнього ринку становила 40,9%, то у 2012 р. – 53,7%. Таким чином, споживчий попит зростає прискореними темпами на внутрішньому ринку України, однак спостерігалось також і накопичення валового заощадження порівняно з обсягом внутрішнього ринку (29,1-39,1% за 2000-2005 рр.), але протягом наступних років це співвідношення суттєво зменшилось, склавши у 2011 р. 16,4%, що зменшило інвестиційні можливості вітчизняних товаровиробників. Як наслідок, матеріальні та фінансові ресурси економіки України починають спрямовуватись не на розширення внутрішнього товарного виробництва, а на збільшення імпорту. Так, у 2006-2012 рр. продаж імпортованих споживчих товарів зріс майже у 1,3 рази склавши 19,3% порівняно з обсягом внутрішнього ринку.

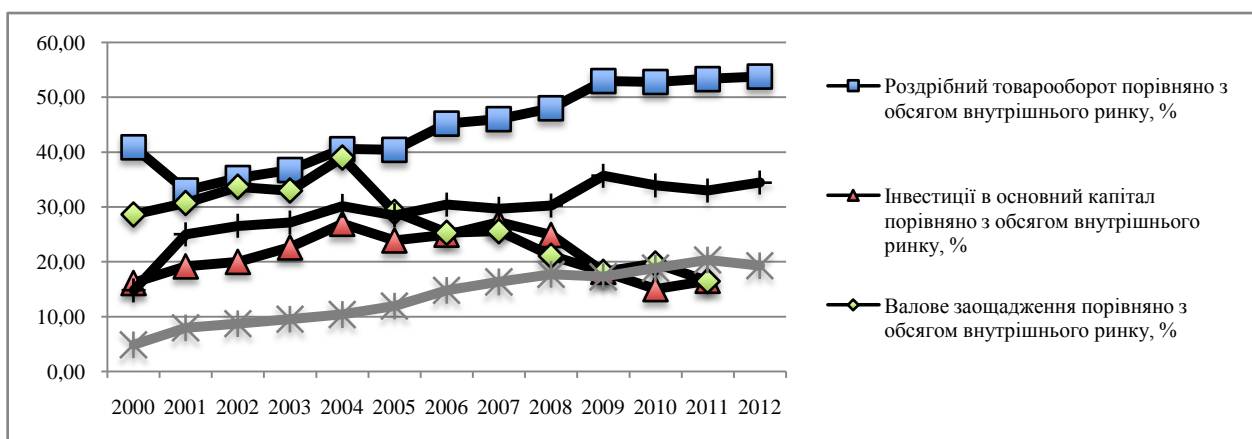

Рис. 2. Динаміка роздрібного товарообороту вітчизняної та імпортованої продукції, валового заощадження, інвестицій в основний капітал на внутрішньому ринку України в 2000-2012 рр.

Розраховано на основі даних Державної служби статистики України та Національних рахунків України за відповідні роки

Частка імпортованої продовольчої продукції збільшилась за 2005-2012 рр. на 4,6 в.п. і в 2012 р. склала 13,7%, а непродовольчих, відповідно на 15,7 в.п. та 58,1% (табл. 4, табл. 5). На ринках продовольчої продукції слід відмітити потужне посилення імпортової складової у таких товарах, як риба і морепродукти, питома вага яких на внутрішньому ринку України за 2005-2012 рр. збільшилась на 14,6 в.п. та в 2012 р. досягла 34,0%, консервів та готових рибних продуктів (на 5,8 в. п. та 26,7% в 2012 р.), макаронних виробів (на 13,3 в.п. та 24,5% у 2012 р.), овочів (на 12,8 в.п. та 22,3% у 2012 р.), плоди, ягоди, виноград, горіхи, кавуни та дині (на 17,8 в.п. та 51,2% у 2012 р.), горілки та виробів лікєро-горілочаних (на 10,1 в.п. та 16,1% у 2012 р.), вина (на 13,8 в.п. та 28% у 2012 р.). Водночас зменшилася частка імпортованого м'яса та м'ясних консерв, чаю, безалкогольних напоїв, тютюнових виробів, а також деяких інших видів продовольчих товарів.

Таблиця 4

Частка імпортованих продовольчих товарів, проданих через торгову мережу підприємств у 2005-2012 рр., %

	Роки							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Усього	9,1	10,7	11,8	11,8	11,6	11,8	12,8	13,7
Риба і морепродукти харчові	19,4	23,5	27,2	27	27,5	29,6	31,2	34
Консерви, готові продукти рибні	20,9	25,5	25	22,7	25,4	26,2	27,6	26,7
Молоко та продукти молочні	5,5	6,4	6,8	7,1	7,5	5,5	5,8	7,4
Олії рослинні	5,7	7,1	7,1	7,1	7,4	6,7	6	6,9
Вироби кондитерські	10	9,9	10	9,9	10,5	9,8	10,4	12,8
Вироби макаронні	11,2	11,7	15,1	17,3	18,3	20,2	20,7	24,5
Картопля	9,1	7,2	9,6	7,4	8,5	5,4	9,8	12,3
Овочі	9,5	9,4	12,5	11,3	13	9,4	13,4	22,3
Консерви овочеві	19,2	22,3	18,4	19,3	19,2	18,6	19,9	23
Консерви фруктово-ягідні	17,1	26,6	29,9	29	31,6	35,3	39,9	43,7
Напої алкогольні – усього	7,9	10,3	11,3	11,5	10,9	12,6	13,9	15,7
Горілка та вироби лікєро-горілочані	6	9	10,3	10,4	9,8	11,4	12,9	16,1
Напої слабоалкогольні	3,9	5,1	6,3	5,8	5,1	5,2	6	7,2
Вина	14,2	17,3	18,1	18,6	17,5	21,3	24,6	28
Пиво	4,3	5,6	6,1	7,1	6,6	7,8	9,1	9,7
Чай	35,7	33,9	37,7	36,3	34,1	32,8	30,9	30,9
Кава	41,9	46,3	49,1	44,8	48,1	50,7	54,3	54,4
Напої безалкогольні	13,5	7,7	7,9	7,2	7,4	9,3	5,7	6,3
Води мінеральні	6,9	7,7	9,2	8,5	7,9	8,2	7,1	7,6
Вироби тютюнові	6,5	7,1	8,7	9,9	7	6,9	6,1	5,1
Інші продовольчі товари	18,8	17,1	19	19,8	17,1	18,1	24,3	21,6

Розраховано на основі [9]

Частка імпортованих непродовольчих товарів, проданих через торгову мережу підприємств у 2005-2012 рр., %

	Роки							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Усього	42,4	44,8	47,1	48,8	45,3	50	52,8	58,1
Одяг та білизна з тканин	76,5	80,2	81,3	83,4	84,6	89,3	89,2	92,3
Одяг зі шкіри, хутра та інші вироби з них	18,8	38,2	58,4	75,5	71,5	88	87,2	90,7
Головні убори (крім хутрових і трикотажних)	28,3	45,3	58	67,5	56,5	64,5	68,5	94,5
Трикотаж верхній та білизняний	83,1	84	88	90,2	87,4	89,6	92,7	90,7
Взуття	90,7	93,1	95,6	95,4	93,6	95,8	96,4	97,2
Товари парфумерно-косметичні	69,5	71,1	74,5	72	72,3	74,2	74	77,3
Годинники	93,8	92,4	94,4	97,4	96,1	96,4	96,2	97,1
Комп'ютерна та інша обчислювальна техніка	77,5	81,2	83,3	88,6	88,3	93,9	97	98,8
Аудіо- та відео обладнання, включаючи телекомунікаційне устаткування	96,4	96,5	96,7	97,3	97	95,2	97,5	95,3
Фотографічне обладнання	96,3	97,1	98,7	98,7	96,7	94,5	96,1	98,8
Ігри та іграшки	60	64,9	69,8	60,2	62,3	66,3	70	76,8
Інші товари культурного призначення	94,8	86,4	87,4	86,3	78,5	73,8	72,3	71,2
Мотоцикли, моторолери, мопеди	60	86,1	87,7	95,4	97	99,4	99,2	99,8
Автомобілі та автотовари	76,9	65,1	61,2	68,5	75,7	81,4	85,4	87,4
Товари спортивні, включаючи велосипеди	56,7	61,4	68,5	68,8	71,9	75,1	76,3	78,4
Посуд та набори столові	57,4	63,2	66,3	66,6	64,1	67,2	69,6	75,4
Прилади електропобутові	91,9	91,2	91,1	89,5	85,2	88,6	89	89,3
Засоби для миття, чищення та догляду	45,4	51,5	53,1	49,8	52	56,6	58,9	61,5
Інші непродовольчі товари	27,29	28,69	32,29	35,09	36,69	38,29	47,3	52,4

Розраховано на основі [9]

Отже, можна констатувати, що вітчизняна харчова промисловість загалом забезпечує зростаючий попит населення, і ситуація на ринку продовольчих товарів не викликає особливого занепокоєння. Проте зовсім інша ситуація складається на ринку непродовольчих товарів. У цьому сегменті споживчого ринку тенденція збільшення імпортованої продукції спостерігається за більшістю товарних позицій, не тільки високотехнологічних, але й практично за всіма видами продукції легкої промисловості.

Вітчизняне виробництво переважно неспроможне випускати конкурентоздатну за якістю продукцію, а відтак сформувалась ситуація, коли за рахунок імпортованої продукції задовольняється 92,3% внутрішнього попиту в одязі та білизні з тканин, 94,5% у головних уборах, 97,1% у взутті. Водночас розширення попиту населення в товарах повсякден-

ного вжитку є об'єктивним явищем і повинно спрацьовувати на розвиток власної країни, а не на розвиток інших країн.

Основним фактором незначного зростання попиту на вітчизняні споживчі товари у 2009-2010 рр. є зростання їхньої цінової конкурентоспроможності при девальвації гривні та відповідне підвищення цін на імпортні товари, але вже у 2011 р. частка продажу товарів національного виробництва знижувалась, оскільки нових національних товарів на споживчому ринку у посткризовий період не з'явилося [7, с. 86].

З огляду на високий рівень доларизації української економіки структура і темпи зміни розміру внутрішнього ринку товарів суттєво залежать від динаміки обмінного курсу гривні. Він впливає на стан внутрішнього ринку через зміну сукупного попиту шляхом перерозподілу доходів і активів на користь експортерів, а також інших економічних агентів і зміни купівельної спроможності валютних активів. З одного боку, девальвація гривні, звільняє частину вітчизняного ринку від імпортних товарів. Проте співвідношення між часткою товарів вітчизняного виробництва та імпортними аналогами є доволі волатильним, та з часом може спостерігатись витіснення імпортерами національних товаровиробників. Економічна наука давно виявила тісний зв'язок між темпами зміни курсу національної валюти й динамікою імпоротної експансії на внутрішній ринок. В Україні ситуацію ускладнює наявний розрив між паритетом купівельної спроможності і номінальним валютним курсом гривні [2, с. 19].

Висновки. Таким чином, на сучасному етапі залежність насичення внутрішнього ринку від тенденцій зовнішньої торгівлі актуалізує проблематику державного регулювання експортно-імпортних потоків. Структура формування товарної пропозиції внутрішнього товарного ринку України в цілому відображає значні диспропорції промислового потенціалу та потреб внутрішнього ринку, а також відображає суттєвий тиск з боку імпорту. Основою ефективного функціонування та розвитку внутрішнього ринку повинна стати конкурентоспроможна вітчизняна продукція за умови наявності відповідних тарифних і нетарифних бар'єрів для імпорту.

Перспективи подальших розвідок у досліджуваному напрямі полягають у дослідженні можливих варіантів імпортозаміщення як механізму зменшення імпортозалежності економіки України та розвитку вітчизняної промисловості.

Список використаних джерел

1. Давиденко С.В. Вплив розширення внутрішнього ринку на економічне зростання України / С.В. Давиденко // Стратегічні пріоритети. – 2006. – № 1. – С. 93-101.

2. Мазаракі А., Лагутін В. Ринок споживчих товарів в Україні: посткризові тенденції / А.Мазаракі, В. Лагутін // Економіка України. – 2011. – № 9. – С. 17-26.
3. Мазаракі А. А. Імпорт та перспективи імпортозаміщення в Україні / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2012. – № 6. – С. 5-16.
4. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України за редакцією академіка НАН України С.І. Пирожкова. – К. : НППМБ, 2003. – 42 с.
5. Мау В. Экономическая политика 2010 года: в поисках инноваций / В. Мау // Вопросы экономики. – № 2. – 2011. – С. 19-29.
6. Ринки реального сектора економіки України в інституціональному середовищі СОТ: кон'юнктура та інтеграція / [Точилін В.О., Остапко Т.О., Пустовойт О.В. та ін.] ; за ред. В.О. Точиліна ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2012. – 552 с.
7. Ринки реального сектору економіки України: структурно-інституціональний аналіз / [Точилін В.О., Осташко Т.О., Пустовойт О.В. та ін.] ; за ред. В.О. Точиліна; НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2009. – 640 с.
8. Якубовський М.М. Внутрішній ринок як дзеркало проблем української промисловості / М.М. Якубовський // Економіка України. – № 8. – 2012. – С. 4-15.
9. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Pugachevska K. S. The import share of development of the domestic market of Ukraine.

The factors of increased Ukraine's domestic market are analyzed and the impact of imports on its development is determined. The amount of potential demand of domestic market is estimated. The ratio of domestic and imported goods in the domestic market of Ukraine is evaluated and the threats of large scale import consumption and low competitive national production are represented.

Key words: *internal market, market condition, import dependence, import regulation, regionalization of trade.*

Пугачевская Е. С. Импортная составляющая развития внутреннего рынка Украины.

Проанализированы факторы роста внутреннего рынка Украины и масштабы влияния импорта на его развитие. Рассчитаны объемы потенциального спроса на внутреннем рынке. Оценено соотношение отечественных и импортных товаров на внутреннем рынке Украины и выявлены угрозы значительных масштабов импортопотребления при низкоконтентоспроможном национальном производстве.

Ключевые слова: *внутренний рынок, рыночная конъюнктура, импортозависимость, регулирование импорта, регионализация торговли.*